

Asia: VN/3215/2021

Väliraportti: Vapaa!-Fri! -hanke vapaaehtoistoiminnan edistämiseksi ikääntyvässä yhteiskunnassa

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Vanhusasiavaltuutettu on uusi, itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisäätöisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista. Osa tätä tehtävää on seurata lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin.

Vapaa!-Fri!-hankkeen väliraportissa on koottu kattavasti vapaaehtoistoiminnan kenttään ja järjestämisedellytyksiin liittyviä havaintoja ikääntyvässä yhteiskunnassa.

Vapaaehtoistoiminnassa mukana olo on hyvin monelle ikääntyneelle henkilölle tärkeää hyvän tekemisen, osallisuuden ja yhteiskuntaan osallistumisen mahdollistajana. Se myös tarjoaa olennaisen väylän elinikäiseen oppimiseen. Monin paikoin ikääntyneet henkilöt ovat se voimavara, jolla paikallisten järjestöjen toimintaa sekä vapaaehtoistoimintaa ylläpidetään. Tämän näkökulman tulisi painottua jatkossa Vapaa -Fri! -työssä sen sijaan, että iäkkäät nähdään vain vapaaehtoistoiminnan kautta apua ja tukea saavina henkilöinä, joka sekin on olennainen osa tämänhetkisen vapaaehtoistoiminnan kokonaisuutta.

Väliraportissa selostetaan tehtyjen haastattelujen ja kyselyiden tuloksia. Kyselyjä tulisi kohdentaa myös ikääntyneimmille vastaajilla. Esimerkiksi sivulla 12 selostetun Taloustutkimuksen raportin mukaan todetaan, että 65-74 -vuotiaat osallistuvat aktiivisesti vapaaehtoistoimintaan. Onko heitä vanhemmilta + 75-vuotialta edes kysytty asiaa?

Vapaaehtoistoiminnan järjestämisen tueksi tulee saada edullisia tai järjestöille ja kansalaisryhmille maksuttomia tiloja käyttöön sekä tukea digiyhteyksien sekä – välineiden käyttöön, jos se on tarpeen. Iäkkäiden osallistujien kannalta erittäin tärkeitä ovat toimivat ja edulliset liikenneyhteydet sinne missä vapaaehtoistoimintaa tapahtuu. Tämä koskettaa erityisesti heitä, joilla ei ole voimassa olevaa ajokorttia tai jotka asuvat haja-asutusalueella tai joille julkisen liikenteen käyttö on vaikeaa esimerkiksi toimintakyvyn ongelmien vuoksi.

Vapaaehtoistoimintaan liittyviä säädöksiä, ohjeistuksia ja viranomaistietoa tulee ylläpitää ajantasaisesti ja kootusti verkkosivustolla ja niitä tulee markkinoida riittävästi, jotta tiedon tarvitsijat löytävät sivuille. Tietoa tarvitaan kootusti myös printtinä.

Monet vapaaehtoistoimintaa järjestävät tahot ovat kehittäneet vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja, ja on erittäin tarpeellista, että niitä hyödynnetään laajemmin. Hyvien toimintamallien levittämisen puutteet ovat Suomessa niin huomattavat, että Vapaa -Fri! -hankkeen tulisi jatkossa pääosin keskittyä tähän kysymykseen. Iäkkäiden vapaaehtoistoiminnasta on useita vaikuttaviksi todettuja vapaaehtoistoiminnan malleja, joiden levittäminen on jäänyt liian vähäiseksi nykyisten rahoitusmahdollisuuksien vuoksi. Sipilän hallituskaudella 2015-2019 toteutettiin valtakunnallinen kärkihanke, jossa järjestöt levittivät näitä käytäntöjä menestyksellisesti. Samankaltaista levittämisohjelmaa tarvitaan myös nyt, kun samaan aikaan menossa on sote-uudistus, järjestöjen rahoituksen muutokset sekä koronapandemian aiheuttamat heikennykset erityisesti iäkkäiden hyvinvointiin ja terveyteen.

Näemme tärkeänä, että jatkotyö Vapaa -Fri! -hankkeessa jatkuu ja että siinä on nykyistä selkeämmin keskitytty kaikkein keskeisimpiin ikääntyvän yhteiskunnan kysymyksiin, joissa vapaaehtoistoiminnalla on olennainen rooli. Näistä ensimmäinen on erittäin tärkeä vapaaehtoisten työ digioppimisen ja digitaalisen yhdenvertaisuuden vahvistamisessa erityisesti iäkkäiden parissa. Tämä on ollut koko yhteiskunnan kannalta valtaisa iäkkäiden vapaaehtoisten tekemä ponnistus, jota ilman digitalisaation kehittäminen olisi jäänyt Suomessa selvästi nykyistä torsommaksi, kun suuri osa iäkkäistä olisi ollut vailla digitukea ja digitaitoja. Tätä vapaaehtoistyötä tarvitaan jatkossa yhä enemmän, tarve ei ole ohimenevä vaan sen rooli korostuu entistä enemmän toimintana, joka tukee erityisesti iäkkäimpien perusoikeuksien toteutumista ja toimijuutta.

Toinen iäkkäiden kannalta muita olennaisimpia vapaaehtoistoiminnan muotoja ovat liikkumisen ja liikunnan edistäminen ryhmissä, yksittäisen ihmisen tukena tai etäryhminä sekä ulkoilun tuki. Kolmas on toiminta, joka tähtää pääosin yhteisöllisyyden vahvistamiseen ja sen kautta myös vahvempaan osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Näistä kaikista kolmesta on vaikuttavia toimintamuotoja ja nopeasti kasvavan iäkkäiden ihmisten määrän vuoksi on erittäin tärkeää, että nämä joustavat vapaaehtoistoiminnan mallit tulevat mahdollisimman laajaan käyttöön koko maassa. Niissä korostuu myös julkisen sektorin ja järjestöjen yhteistyö, ja ne tarjoavat vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia laajalle joukolle mitä erilaisimmista taustoista tulevia ihmisiä. Niissä korostuu iäkkäiden oma panos vapaaehtoisina ja koska eläkeikäisten määrä kasvaa edelleen lähivuosikymmeninä, on heissä erittäin suuri potentiaali mielekkään vapaaehtoistoiminnan tekijöinä.

STEA:n kanssa tehtävää yhteistyötä on myös tiivistettävä Vapaa-Fri! -hankkeen jatkossa, jotta vuoropuhelua järjestötoiminnan yhden päärahoittajan kanssa voidaan listätä. STEA-rahoituksen yksi keskeinen ongelma on ollut se, että määräaikaisissa hankkeissa on saatu alkuun hyvä toiminta, mutta ei sille ole myönnetty jatkorahoitusta. Esimerkiksi InnoKylään on koottu paljon hyviä tai lupaavia toimintamalleja, joista monet eivät ole missään käytössä.

Näemme erittäin tärkeänä, että Vapaa -Fri! -hanke on jatkossa yhdistää eri ministeriöitä toimimaan vapaaehtoistyön edellytysten parantamiseksi. Edellä mainitut keskeiset vapaaehtoistoiminnan sisällöt liittyvät eri ministeriöiden toimialaan ja Vapaa-Fri! hanke tarjoaisi hyvän mahdollisuuden yhteistyön tiivistämiseen ja koordinointiin. Tämä olisi myös tärkeä viesti hyvinvointialueille ja kunnille siitä, että myös valtakunnallisesti vapaaehtoistoimintaa halutaan viedä eteenpäin poikkisektorisena yhteistyönä.

Emme näe tarvetta erillisille vapaaehtoistoiminnasta, vaan pikemminkin lisätiedotuksen tarpeen, jotta yhteen paikkaan koottu lainsäädäntä ja ohjeet tulisivat tunnetuiksi. Näemme kuitenkin tarpeelliseksi vapaaehtoistoimintaan osallistuvan rikostaustan selvittämisen silloin, kun toiminnan piirissä on sellaisia henkilöitä, joiden itsemääräämiskyky ja kyky huolehtia omista eduistaan on heikentynyt.

Topo Päivi
Vanhusasiavaltuutettu